

hoz képest. Az viszont nem (ez a bonyolultabb), hogy a három művésznoé élettrajzi éneje – közösen – úgy háromszáz évvel fiatalabb, mint a XIX. század vége felé Moszkvát megcélzó nők hármasa, lévén ők – mondjuk – az 1850-es, 1860-as évek születtei. Alföldi teóriájában vibrálóan, de elég mechanikusan benne feszül két idő, két réteg diszkordanciája, viszont a kínáló, nagyobb szabású, átfogóbb, erősebben metafizikai (ontológiai?) folyamat (a célvesztés, a kisiklás, az elsikkadás, a folytatatlanság) nem tud megszólalni. Tézis és antitézis, volt és lett satuja elszorítja.

Takács Olgájának a melankolikus bohócéria a legszebb vonása. A bogarasságba menekülés. Sapkácskát hord – ha már senki nem kötötte be a fejét. Varázslatos pillanat, midőn a harmadik felvonás tűzvészképehez egy lelocsolt sávon törpített mértékben magyújtja fel a szint. Onnan ő, innen a publikum néz tűzmágiás megbabonázottsággal, hogy legyen kormos és vörös a szem az éjszakától, izzon föl az egymással versengő gyónások, vallomások zsarátnoka.

Bánsági Ildikó Másája sokat szégyenkezik, hogy még Versinyint sem tudta magához édesgetni, s hogy a kabát pánccélja alatt nem is volt ember, akít édesgessen (Bartha Andrea tervezői mesterfogásaként a uniformisok és a civil öltözékek alig különböztethetők meg). A kapcsolatlanságaira rálegyintő Olga mellett ő a szabad szeretet- és szexusvegyértékeiktől elkínzott asszony.

Nagy Mari a körülpuszilgatott legkisebbség felől talál utat a koravénységhez. Ő látszik a legrezignáltabbnak, noha a másik kettő is az. Mindhárom alakításban túl sok erőfeszítés megy el az életkori diszharmonióra, a rendezői alapötletért sokat kell fizetni. A Csehov-színpadok konvencióinak továbblendítése – így a magasba ritmikusan vont ágyak hintázása, a lányok az égből a földre nézegető angyalka-infantilizmusa – rendre ráébredt: e három szerepformálás nem mérlegelhető háromszor egyként, csak egyszer háromként: a finom össz munkában. A művészi testvériségben.

(*mind elme gyünk, na bumm*) Az előadás rostjai nem könnyen nőnek, forrnak össze, ám a türelmes és figyelmes néző érzékeli: Alföldi halálfügát rendezett. A közelítő tél filmjét, az egy-nyár felszikkasztásával és kioltásával. „Családragényt”, amely – ha nem sajnál tőle még egy kis filozófiát – arról is szólna, hogy az „elme gyünk” – Versinyin az új állomáshelyére, Tuzenbach a golyó elé, Anfisza a jó meleg szobába, a három nővér a jövőbe – az élet legkisebb/legnagyobb közös többszöröse.

(*Nyár, némafilm*) A verset Parti Nagy Lajos írta. Jeles Andrásé, Nagy Andrásé és másoké mellett ez is Csehov-parafrazis, *Három nővér*-parafrazis. Ha akarom, (vers)színpadi: „...vedlik a nyár, az ágyanak, asztalnak is vacak fa, / bár kormos és vörös szemed az éjszakától, / s nem látod tán e boldog, fehér erdőt a fától, / szeretnek, mind szeretnek, hajlong a kába rost, / majd fognak és kiföznek, irkába papirost. / Vedlik a nyár, szívem, lenyergelt vattapóni, / na bumm sztarára bumm, hát nem fogsz folytatódni, / pofozgatsz, mint a szél, cihát és tollbabát, / na bumm sztarára bumm, nyitsz ugróiskolát, / kis ródlizó anyák, kis kölykök szája kapkod, / mi hát a fulladásod e sürgő vattahadhoz? / Az ugrabugra hóhoz egynyári némafilmen, / mind elme gyünk, na bumm, ma épp te mégy el innen, / hol forrón és puhán kering a vattazápor, / s válik a nyár, fehér bohóc a cirkuszától.”

Összeállt.

ANTON PAVLOVICS CSEHOV: HÁROM NŐVÉR (Új Színház)

FORDÍTOTTA: Kosztolányi Dezső. DÍSZLET: Kentaur. JELMEZ: Bartha Andrea. MOZGÁS: Király Attila. RENDEZŐ: Alföldi Róbert.

SZEREPLŐK: Takács Katalin, Bánsági Ildikó, Nagy Mari, Hirtling István, Kecskés Karina, Eperjes Károly, Dengyel Iván, Géczy Zoltán, Almási Sándor, Nagy Zoltán, Tordai Teri, Gosztonyi János.

TOMPA ANDREA

Itt, most, mást

■ FORGÁCH ANDRÁS: HALNI JÓ! ■

Forgách András, a *Halni jó!* szerzője új utat talált a maga számára. Eddigél, legalábbis így gondolom, ő volt a legjelesebb adaptátor, aki fogott egy regényt – Garcia Márqueztól az Egy előre bejelentett gyilkosság történetét vagy Danilo Kístól a Borisz Davidovics síremlékét –, és addig szelelte, rakosgatta a prózai szöveget, míg egészen sajátos dramaturgiával, igazán eredeti fénytörésben el nem mesélte azt a bizonyos történetet. De elmesélte. Így született a Stúdió „K”-ban A Szűz, a Hullá, a Püspök és a kések meg A görény dala. Az adaptátor Forgáchnak remek dramaturgiai érzéke volt: szabdalta teret- időt, változtatott elbeszélési szempontokat, jól összehavarta a nézőt, de csak annyira, hogy a történet iránti érdeklődését mindvégig fenntartsa.

A *Halni jó!* szintén a Stúdió „K”-ban készült, de nem regényből. Ezúttal Szuhovo-Kobilin *Tarelkin halála* című drámáját írta át Forgách alaposan, időnként túl és szét. Színpadra adaptálta, megírta a darab „magyar szövegét”, mint Parti Nagy Lajos szokta. Fogta a darabot, és elképzelte, hogy mi lenne, hogyha az *hic et nunc* történe. Mindössze az alapötlet, több aligha, a XIX. századi orosz szerző: van ez a Tarelkin, aki megjártassa, hogy halott.

Forgách eddigi dramaturgiai bravúrjaival, tér-, idő-, elbeszélői nézőpontváltásaival remekelt regényből darabot. Eddig a történet(mesélés) volt fontos a számára. Most új vizeken kalózkodik. A történet helyett a nyelv lett drámairói (adaptátori, színpadra írói, fordítói – hogyan is kellene ezt a tevékenységet megnevezni?) eljárásának főszereplője. A *hic et nunc* nem elsősorban a helyzetek, motivációs hálók újjáteremtésében mutatkozik meg – bár ebben is jelen van –, hanem a nyelvben, a nyelvi humorban. Minden nagyon mai, minden nagyon áthallásos, minden tele társ., kult., szoc., pol., gazd. jellegű utalásokkal, kortárs életünk törmelékeivel és idézeteivel, a figurák pedig groteszken hús-vér elevenek. A problémák, ok-okozati összefüggések maiak. Az orosz elődnél is voltak mindenféle zavaros papírok, amelyekkel a főhős a hatalom embereit zsarolhatta, itt aztán már vannak kábítósercsempészek, leszámoló robbantások – kész magyar alvilági vircsaft.

A szerző átveszi Szuhovo-Kobilintól a monologikus szerkesztést, a díszlettervező Szegő György pedig, Forgáchra hallgatva olyan apró terecskét formál a Stúdió „K” fölöttébb szűk, 4 x 6-os pincéjében, hogy jóformán csak a színpad előterében lehet a monológokat elmondani. Megjegyzem: életemben először láttam a Stúdió „K” miniatűr színpadán igazi díszletet, amely ezen az estén pesti bérház lépcsőházát formálja oly meggyőzően, hogy már-már hajlandó vagyok elhinni: tágas, emeleti térbe kerültem. A szereplők tehát az előszínpadon (merthogy másféle alig van) monologizálnak, végtelenül és vég nélkül humorosokat mondanak. A ma drámában, fordításban egyaránt nagyon divatos nyelvi humor legalkalmasabb formája a monológ: itt elég egyedül lenni és szövegelni. A helyzetkomikumhoz legalább két ember kell. Átiró-belefordítóink jóval hosszabb műveket írnak-fordítanak az eredetinel. Forgách műve is kétszer akkorára hízott, mint szerény elődje. A hősök szószátyárak, filozofálnak, a szereplők szavakkal revolve-rezik egymást, és szétbeszélnek a helyzeteket. A nyelvi karneválhoz és tűzijátékhoz bizony sok szóra van szükség, viszont a nyelvi humornál nincs közvetlenebb és azonnalibb hatást kiváltó színpadi eszköz. És Forgáchnál bőven találni jó dumát. Itt, mint minden „rendes” bohózatban, még a nevek is beszélnek, akár csak az orosz elődnél, helyzetbe vannak hozva, ki vannak játszva, csak hogy

időnként a kelleténél többször sül el – egyre alacsonyabb hatásfokon – egy-egy poén: Heló főőrzs és Gáz rendőr alezredes neve.

A darab Cukor Jenő (Kandid Kasztorovics Tarelkin távoli magyar leszármazottja) azon bejelentésével indul, hogy márpedig ő útlevele és repülőjegye birtokában kivonul a világból. Ez történetet ígér. A véletlen, azaz a szomszéd lakásból áradó hullabűz viszont új perspektívát nyit: Cukornak nem is kell elutaznia, csak átszállítani a hullát a saját lakásába, és iratait kölcsönöznie neki. Így Cukor Jenő máris mehet a krematóriumba, ő pedig Alajos bácsiként folytathatja életét. A helycserével viszont nyakába veszi a néhai Alajos bácsi konfliktusait: zsaroló feleségét, a kábítószer-csempészetet, a megrontott kiskorú gyermeket, s a többi.

Forgách ráérős, türelmes, helyben toporgó dramaturgiát alkalmaz. A szereplők hosszan, szóviccekben, idézetekben beszélnek, addig ragozzák a szavakat, szófordulatokat, míg az utolsó nyelvi humort is ki nem facsarják belőlük. Kemény munkájuk a nyelvvel csakúgy, mint a humor mindenáron való kisajtolása – törvényszerűen – a történetmesélés rovására megy. Felhívítja a színpadi szituációt, s akciók, reakciók, interakciók helyett az adott figura és a közönség viszonyára helyezi át a hangsúlyt. Ezért az „akciós” jelenetek, amelyekben mozgásnak, játéknak kellene lennie, sikerülnek a legkevésbé. Cukor Jenő története, azok az új viszonyok, amelyek közé Alajosként keveredik, az előadás során lassan érdektelenné válnak. A történetmesélési cél fokozatosan elhalványul, a néző lassan elfelejti, hogy mi is volt Cukor eredeti szándéka, és hogy a nyomozók – akik már régóta ismerik az elkövető kiletét – miért késlekednek a leleplezéssel. A játék tétjét veszti. Nyelvi humor, szófacsarok, humorok, tekervények fonják rá magukat a történetre, amely, mint Alajos bácsi, kileheli a lelkét. A nyelvi humor pedig boldogan és ráérősen tovább lépdel a tetemeneken. Azt ugyan már nem tudjuk, hogy pontosan kik is a hullák, de ez mindegy. A bohózatot – merthogy arról van szó – nem a történet csavarai és az elbeszélés sebessége hajtják, hanem a szó, szó, szó. Az apokaliptiszis verbális lovasai azonban nem tudják a magasba röpiteni a meg-megtorpanó történetet. Nem is biztos, hogy itt most történetet kellene mesélni. Forgách tétovázik a kétféle dramaturgiai eljárás között: sem a történetet nem dobja el teljesen (ahogy, mondjuk, Bodó Viktor), sem a nyelvet nem teszi főszereplővé (ahogy Parti Nagy Lajos vagy Mohácsi János).

A *Halni jó!* című kortárs magyar drámaátírat Fodor Tamás rendezésében szórakoztató mű. Az ember olykor harsányan is nevet-het rajta – szövegen és játékon egyaránt. Fodor intenzív játékokat, a színészi munkában feszült erőt és – ahol lehet – helyzeteket terem, bár az est hosszabb annál, mint amennyit ez a játék elbír. A rendező nem enged a nyelvi csábításnak. Az előadás főnyereménye Epres Attila. Vendégként lép fel a megújult Stúdió „K”-csapatban. Ő játssza a főkolompos Koncz Kálmán államtitkárt. Humora, szigora, pontossága, jelenléte – állóképessége, amellyel államtitkárként hencseg nekünk –, fenyegető és feszült, groteszk játéka egyedülálló teljesítmény. Ahogy poentíroz, ahogy kicsavarja mondatait, felkapja hangsúlyait, és nem utolsósorban, ahogy tikkkel – merthogy tikkkel, lévén kissé ideges ő is, mint mindenki más –, megunthatatlan. Koncz érthetően ideges. Itt mindenki nyugtalan és pattanásig feszült. A nyomozók is: Tamási Zoltán a rendőr alezredes szerepében démoni-groteszken kacsint össze a nézővel, Nádasi László beosztott rendőr játékeszközei hatásosak, bár egyszerűbbek, kevésbé változatosak. Homonnai Katalin alakítása a zöldfülű, igyekvően idióta rendőr szerepében viszont miniatűr remekmű. Horváth Zsuzsa mint bejárónő, főanyu és elmeroggyant cinkostárs élvezetes, pontos alakítást nyújt, humora remek. Nyakó Júlia zsaroló exfeleség és Fodor Annamária, a kiskorú prostituált dramaturgiailag kissé felesleges, jelenlétüknek az egész szempontjából kevés tétje van. (Az ő színre lépésükkor érzékelhetővé válik, hogy az előadás hangsúlya mennyire áttolódott a történetről a játékra, mivel az újabb figurákat meglehetősen nehéz dramaturgiailag beilleszteni a széthullott-szétírt cselekményszövevű darabba.) A szerb–horvát–Al Kaida főzsarolók, Baksa Imre és Téglás Márton párosából az előbbi erősebb, az utóbbi szűkebb regiszterben szól. A főszereplő Hannus Zoltán (Cukor Jenő és Alajos bácsi egy személyben) valamiért nagyon feszült. Ha sztanyiszlavszkiji értelemben nem derül is ki, hogy tulajdonképpen mit akar (jó, eltűnni az iratokkal, ezt még értjük, de aztán!, aztán mi a célja?), ebből a néhai Tarelkinből nem lesz színészileg groteszk rajzolat, mert szűkös eszköztára meglehetősen gyakorisággal ismétlődik.

Addig jó, míg a szereplők nekünk monologizálnak. Mint ahogy Epres vagy Tamási teszi. Amíg mi, nézők meg vagyunk szólítva. „Vagy beszéljünk a mezőgazdaságról?” – kérdezi hirtelen és fenyegetően a velejéig politikus Koncz (Epres) tőlünk. Mindegy,

Baksa Imre (Gengszter) és Hannus Zoltán (Cukor)

